

УДК 001.2; 378

I. I. Маслікова, д-р філос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
i.i.maslikova@gmail.com

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ЯКОСТІ ОСВІТИ ТА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Проаналізовано законодавчі положення у сфері вищої освіти та нормативна база Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яка закладає підвалини для розвитку культури якості освіти. Дослідження стану забезпечення академічної доброчесності в межах проєкту AcademIQ "Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти", зокрема інтерпретації опитування викладачів та студентів, дозволило намітити шляхи розвитку культури якості вищої освіти, корпоративної культури університету та академічної доброчесності, які пов'язуються з артикуляцією в комунікативному просторі університетської спільноти ключових етичних цінностей; імплементацією цих цінностей через спільні наукові, навчально-методичні, культурні та соціальні заходи, спрямовані на об'єднання всіх членів спільноти; забезпечення академічної доброчесності через її процедурне й інституційне оформлення та підвищення інформованості та обізнаності всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: культура якості освіти, академічна доброчесність, корпоративна культура, цінності сучасного університету.

Постановка проблеми. В останні роки в Україні відбулися певні знакові події, які вплинули на активізацію не лише дискусій навколо ціннісного виміру діяльності сучасних університетів, але й пошуків реальних шляхів для імплементації цінностей в освітній процес. Так, прийняття Закону України "Про вищу освіту" (2014 р.), згодом Закону України "Про освіту" (2017 р.) поставило на порядок денний питання створення систем забезпечення якості освіти, дотримання академічної доброчесності та реалізацію академічних свобод учасників освітнього процесу. Пандемія COVID-19, яка привела до впровадження онлайн-навчання, загострила проблему цілей та задач сучасних університетів, механізмів їх реалізації та породила низку моральних проблем, що випливають із асиметрії відносин між викладачами і студентами, безособовості онлайн-інструментів навчання, мінімізації особистого контролю та зростання технологічних можливостей для різних форм недоброчесності.

У зв'язку із цим видається важливим осмислення процесів, що відбуваються в останні роки в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, які пов'язані не лише із оновленням нормативної бази, створенням нових положень, що регламентують різні аспекти освітньої діяльності, але й тими дискусіями, що відбуваються на платформах KNU Professionals, в межах заходів KNU Teach Week, Open Education Forum, AcademIQ "Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти".

Аналіз досліджень і публікацій. В роботах європейських та англо-американських дослідників (З. Бауман, Л. Донскіс, С. Міллер, М. Нуссбаум, С. Коліні та ін.) окреслюються позитивні та негативні тенденції розвитку сучасних університетів, актуалізується питання їх цілей та завдань, небезпеки їх комерціалізації. Артикуляції ключових цінностей сучасної вищої освіти сприяла низка міжнародних (Бухарестська декларація етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні), та національних документів (Закон України "Про освіту", Закон України "Про вищу освіту"). Нормативні документи та положення Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також результати опитування студентів та викладачів, що відбулися в рамках проєкту AcademIQ "Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти", дозволяють намітити шляхи артикуляції та імплементації цінностей університетської спільноти, розвитку культури якості та академічної доброчесності.

Мета статті – висвітлення шляхів розвитку культури якості та академічної доброчесності в сучасному універ-

ситеті на прикладі Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Осмислення перспектив розвитку сучасного університету в контексті розвитку культури якості та академічної доброчесності серед всіх членів університетської спільноти передбачає постановку та вирішення двох основних завдань. По-перше, це артикуляція ціннісного виміру університету, а саме конкретизація фундаментальної мети університету, обґрунтування його ціннісних засад та орієнтирів, визначення позитивних якостей (чеснот) учасників освітньо-наукового процесу в університеті. По-друге, імплементація цінностей та розвиток чеснот учасників освітньо-наукового процесу на шляхах розвитку культури якості освіти в університеті, зокрема розвитку корпоративної культури та забезпечення академічної доброчесності.

Артикуляція ціннісного виміру сучасного університету неможлива без чіткого усвідомлення мети його діяльності. Закон України "Про вищу освіту" хоча й не містить визначення мети університетів, проте у ст. 26 визначає основні завдання університетів, зокрема "провадження наукової діяльності..., забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації..., участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави..., формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах та ін." [3]. Київський національний університет імені Тараса Шевченка визначає основну мету своєї діяльності у своєму Статуті в ст. 2. 1: "Основною метою освітньої діяльності Університету є підготовка висококваліфікованих і конкурентоспроможних на національному та міжнародному ринку праці фахівців для наукових та освітніх установ, органів державної влади та управління, підприємств усіх форм власності за всіма рівнями вищої освіти (доктор наук, доктор філософії, магістр, бакалавр, молодший бакалавр) в усіх сферах освіти (відповідно до міжнародних і вітчизняних класифікацій освіти), утвердження національних, культурних і загальнолюдських цінностей" [12].

Проте таке формальне визначення мети залишає відкритим питання: як поєднувати різнопланові – інструментальні та культуротворчі, неекономічні цілі університету; в чому власне полягають такі неінструментальні цілі, на яких самодостатніх "внутрішніх" цінностях вони базуються; які саме національні, культурні та

загальнолюдські цінності повинен утверджувати університет; носіями яких якостей окрім їх високої професійної кваліфікації та конкурентоспроможності будуть випускники університету та повинні бути всі учасники освітньо-наукового процесу?

З огляду на це виникає потреба в артикуляції ціннісного виміру університету та його місії, яка повинна містити в собі два складника: по-перше, збереження, трансляція та продукування знання, по-друге, розвиток культури громадянськості, яка дозволяє у взаємодії між всіма членами академічної спільноти готувати до суспільного життя самостійних, критично мислячих та відповідальних громадян і професіоналів [6, с. 280–304].

Конкретизація фундаментальної мети університету може відбуватися в широкому комунікативному просторі, відкритому для всіх членів університетської спільноти – викладачів, наукових працівників, здобувачів, адміністрації, навчально-допоміжного персоналу.

Дизайн цінностей університету може здійснюватися по-різному – top-down та bottom-up. Перший шлях top-down передбачає зафіксований адміністрацією університету базовий набір цінностей в нормативних документах та розробку конкретних управлінських рішень щодо їх впровадження в освітньо-науковий процес на всіх нижчих інституційних рівнях. Такий шлях означає, що вже існує набір цінностей, він не підлягає сумнівам, і залишається лише змусити всіх учасників університетської спільноти реалізовувати ці цінності. Проте поточна ситуація в університеті не дозволяє казати про те, що існує такий перелік цінностей, що всі члени університетської спільноти усвідомлюють їх значущість, здійснюють самоідентифікацію на їх засадах та реалізують на їх фундаменті спільну діяльність.

Другий шлях проектування цінностей bottom-up передбачає ініціативу знизу вгору, коли всі учасники освітньо-наукового процесу університету визначають цінності на основі особистісного переживання своєї приналежності до університетського простору, усвідомлення спільної долі всіх членів університетської спільноти та обговорення в широких та різнопланових дискусіях актуальності та значущості таких цінностей.

Такі дискусії не можуть відбуватися на пустому місці. Вихідною точкою може бути перелік етичних цінностей та моральних принципів, закріплених в Бухарестській декларації з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні: гідність особистості та її недоторканність та недискримінація; академічна доброчесність, яка базується на цінностях чесності, взаємної довіри, справедливості, поваги, відповідальності та сміливості діяти згідно з цінностями; академічна автономія, інтелектуальна свобода та вільний обмін ідеями; розвиток знань, доступність освіти та вдосконалення її якості; участь в спільних справах та активна громадянська позиція, невинне вдосконалення; колегіальне прийняття рішень та управління на всіх інституційних рівнях академічної діяльності [1].

Перспективними шляхами артикуляції цінностей видаються такі кроки. По-перше, створення комунікативного простору для проведення широких та різнопланових дискусій (круглі столи, панельні дискусії, інтерактивні зустрічі в форматі Word Café тощо) між всіма членами університетської спільноти. Майданчиками для таких дискусій можуть служити професійні платформи викладачів (платформа KNU Professionals, Студпарламент університету). По-друге, проведення соціологічних опитувань всіх членів університетської спільноти, ініціаторами яких можуть поставати як студенти, так і соціологічні служби університету. По-третє, рефлексія щодо цінностей університетської спільноти шляхом

проведення студентських наукових конференцій, присвячених питанням цінностей університету, ініціаторами яких можуть бути студентські парламенти факультетів та інститутів університету. По-четверте, узагальнення дискусій та етичне обґрунтування цінностей університету, що може знайти своє відображення в наукових монографіях та статтях.

Для ефективності досягнення основної мети університету та реалізації всіх його завдань є необхідним визначення чеснот членів університетської спільноти. Артикуляція етичних якостей та їх культивування у здобувачів, викладачів, науковців, адміністрації, навчально-допоміжного персоналу дозволить усвідомлювати свою приналежність не лише до академічної групи, кафедри, відділу, структурного підрозділу, але й до спільноти університету, академічної спільноти нашої країни та світу, громадян України. І така самоідентифікація на тлі усвідомлення всіх взаємозалежностей учасників освітнього процесу може постати потужним мотивуючим чинником до участі в комплексній та складній спільній діяльності та в спільних проєктах заради спільного блага.

"Етичний кодекс університетської спільноти" містить норми поведінки в її різних модусах та вказує на неприпустимі дії. Проте цей документ не має чіткого переліку чеснот, які можуть закладати засади єдності представників університету всіх рівнів. Спільне обговорення позитивних якостей членів університетської спільноти дозволить запустити саморефлексію, усвідомити можливість всіх учасників освітньо-наукового процесу впливати на реалізацію головної мети – місії університету, перспективи власного вдосконалення, саморозвитку і самореалізації, розвитку корпоративної культури та культури якості загалом.

Вихідною точкою в таких дискусіях може бути "Етичний кодекс" та переліки чеснот, які були кристалізовані в моральному досвіді людства та знайшли своє осмислення у філософській етиці. До таких джерел чеснот можна віднести внутрішню силу та гідність особистості в її різноманітних проявах: незалежність, самокритичність, неупередженість, здатність до критичного мислення, самодостатність, вміння долати спокуси, здатність перевершувати свої можливості, володіти собою, помірність щодо своїх бажань, щедрість та готовність до діяльнісної допомоги іншим, емпатія, порядність, здатність до порозуміння, розвинуте відчуття спільного життя, відданість спільній справі, здатність до кооперації, професіоналізм, патріотизм тощо (6, с. 17–55).

Перспективними шляхами артикуляції чеснот членів університетської спільноти можуть служити схожі кроки, зазначені у зв'язку з артикуляцією цінностей, а саме: створення комунікативного простору для проведення широких та різнопланових дискусій, проведення соціологічних опитувань всіх членів університетської спільноти, узагальнення дискусій та етичне обґрунтування чеснот представників університетської спільноти в наукових дослідженнях, реалізація різноманітних міжфакультетських спільних університетських проєктів, в яких зазначені якості представників університетської спільноти знаходили б своє втілення.

Як наслідок, зазначені заходи можуть безпосередньо розвивати якості учасників університетської спільноти та імплементувати цінності університету в практику його діяльності. А відтак буде розвиватися корпоративна культура, забезпечуватися академічна доброчесність та зростати культура якості освіти загалом.

Культура якості освіти може формуватися в синергії системно-процедурного, етичного, етико-правового та менеджерського підходів.

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка вже розроблена та функціонує внутрішня система забезпечення якості освіти та освітнього процесу, що являє собою системно-процедурний підхід. Основні принципи, політики, завдання, процедури та критерії системи забезпечення якості освіти відображені в документах "Положення про систему забезпечення якості освіти та освітнього процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка" [9], "Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка" [7]. Такий підхід продемонстрував свою дієвість у формуванні ефективних інструментальних процедур та в розподілі повноважень щодо забезпечення якості між всіма учасниками освітнього процесу. Проте він не містить моральнісного потенціалу, який здатний об'єднати всіх членів університетської спільноти для реалізації високої місії університету. Тому системно-процедурний підхід, який на сьогодні є насправді сильною стороною університету, необхідно підкріпити іншими регуляторними – моральними, правовими, управлінськими.

Формування та розвиток корпоративної культури університету може здійснюватися на фундаменті тих цінностей, які спільними зусиллями всіх учасників освітнього процесу будуть артикульовані та обґрунтовані в низці вищезазначених заходів. Наступними перспективними шляхами формування та розвитку корпоративної культури може бути низка інших кроків. По-перше, створення програмних документів на кшталт "Декларації цінностей університету", "Кредо викладача університету", "Кредо студента університету", які можуть розробляти різні міжфакультетські проєктні групи, у склад яких повинні входити всі учасники освітнього процесу. По-друге, постійна підтримка комунікативного простору для проведення широких дискусій між всіма членами університетської спільноти навколо питань реалізації цінностей університету, зовнішніх та внутрішніх загроз. По-третє, підготовка профільними кафедрами навчально-методичних матеріалів для модулів "Корпоративна етика університету" навчальних дисциплін "Етика", "Професійна та корпоративна етика". По-четверте, створення інтернет-сторінки "Корпоративна культура університету" та постійне її оновлення інформаційними та візуальними матеріалами, в яких би пропитувалися цінності університету. По-п'яте, постійна інформаційна робота з абітурієнтами, здобувачами, випускниками. По-шосте, проведення регулярних культурних, благодійних, спортивних заходів, в яких відбувається об'єднання всіх учасників освітнього процесу – викладачів, здобувачів, представників адміністрації та навчально-допоміжного персоналу.

Істотним складником культури якості освіти є забезпечення академічної доброчесності. Наразі в університеті підготовлений нормативний фундамент для її реалізації. Зокрема, в університеті затверджений "Етичний кодекс університетської спільноти" [2], окремі розділи щодо питань дотримання академічної доброчесності здобувачами та викладачами містяться у "Положенні про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка" [7]. В університеті є "Положення про Постійну комісію Вченої ради з питань етики Київського національного університету імені Тараса Шевченка" [8], "Порядок вирішення конфліктних ситуацій у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка" [11], "Положення про систему виявлення та запобігання академічному плагіату у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка" [10].

Команда представників університету, учасником якої є автор статті, з 2020 р. бере участь у проєкті "Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти"

– Academic Integrity and Quality Initiative – у співпраці з Американськими радами з міжнародної освіти, Посольством США, МОН та НАЗЯВО. Запланованим результатом проєкту AcademicIQ є посилення можливостей освітньої системи України на засадах і принципів академічної доброчесності та якості освіти.

У межах зазначеного проєкту в грудні 2020 – січні 2021 р. було проведено масштабне опитування викладачів та студентів щодо питань академічної доброчесності. Детальний аналіз результатів опитування та інтерпретація анкет учасників було здійснено автором в статті "Цілі та цінності сучасного університету: виклики академічної доброчесності в умовах онлайн-навчання" [5], в якій були також окреслені шляхи вирішення низки моральних проблем онлайн-навчання, здійснене обґрунтування значущості гуманітарних наук, зокрема філософії та етики в процесах імплементації норм академічної доброчесності.

Моніторинг академічної доброчесності, здійснений в університеті, дозволив виявити позитивні й негативні тенденції, визначити перспективи розвитку академічної доброчесності. Шлях забезпечення академічної доброчесності може починатися із наступних кроків. По-перше, створення інформаційного ресурсу з питань академічної доброчесності – вебсторінки на офіційному сайті університету, на якій розміщувалися б як інформаційні матеріали, так і візуальні продукти, у яких пропагувалася б академічна доброчесність, демонструвалися складні кейси її реалізації. По-друге, упорядкування нормативної бази університету, що регулює питання академічної доброчесності, її оприлюднення на веб-сторінці та інших інформаційних ресурсах. По-третє, розробка нормативного документу, в якому містяться б описи всіх процедур, пов'язаних із забезпеченням академічної доброчесності. По-четверте, інституційне закріплення відповідальних осіб за реалізацію академічної доброчесності на всіх рівнях освітнього процесу, розподіл функцій як на рівні факультетів і структурних підрозділів, так і університету загалом. По-п'яте, постійна підтримка комунікативного простору для проведення широких та різнопланових дискусій між усіма членами університетської спільноти навколо питань академічної доброчесності, зовнішніх та внутрішніх загроз, складних кейсів. По-шосте, включення в сертифікатні освітні програми для підвищення кваліфікації викладачів тем, пов'язаних з академічною доброчесністю. По-сьоме, підготовка профільними кафедрами університету навчально-методичних матеріалів для модулів "Академічна доброчесність", зокрема Case Study для навчальних дисциплін "Вступ до університетських студій", "Етика", "Професійна та корпоративна етика", "Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності", "Академічне письмо". По-восьме, розробка та вручення першокурсникам довідника щодо їх прав і обов'язків під час навчання в університеті. По-дев'яте, створення постійного каналу онлайн-комунікації, скриньки для повідомлень про порушення академічної доброчесності. По-десяте, щорічний моніторинг ситуації з академічною доброчесністю шляхом опитувань викладачів та студентів.

Висновок. Аналіз законодавчих положень та нормативної бази Київського національного університету імені Тараса Шевченка, моніторинг стану забезпечення академічної доброчесності в межах проєкту AcademicIQ "Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти" дозволили намітити шляхи розвитку культури якості освіти, корпоративної культури та академічної доброчесності в сучасному університеті, які пов'язуються із артикуляцією в комунікативному просторі університетської спільноти базових етичних цінностей; імплементацією цих цінностей через спільні навчальні, навчально-

методичні, культурні та соціальні заходи, спрямовані на об'єднання всіх членів спільноти; забезпеченням академічної доброчесності через її процедурне й інституційне оформлення та підвищення інформованості та обізнаності всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бухарестская декларация по этическим ценностям и принципам высшего образования в Европейском регионе. [Электронный ресурс]. – Бухарест, 2–5 сентября 2004. – Режим доступа: <https://docplayer.ru/36182114-Buharestskaya-deklaraciya-eticheskikh-cennostey-i-principov-vysshego-obrazovaniya-v-evrope.html>
2. Етичний кодекс університетської спільноти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/ethical-code-of-the-university-community.pdf>
3. Закон України "Про вищу освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print>
4. Закон України "Про освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print>
5. Маслікова І. Цілі та цінності сучасного університету: виклики академічної доброчесності в умовах онлайн навчання / І. Маслікова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. – № 1 (4). – 2021. – С. 24–41.
6. Маслікова І. І. У пошуках спільного блага: етичні колізії соціальних практик: монографія / І. І. Маслікова. – К.: Вид. "Міленіум", 2018. – 338 с.
7. Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nmc.univ.kiev.ua/docs/Poloz_org_osv_proc-2018.pdf
8. Положення про Постійну комісію Вченої ради з питань етики Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://senate.univ.kiev.ua/?p=1073>
9. Положення про систему забезпечення якості освіти та освітнього процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nmc.univ.kiev.ua/docs/Quality-2020.pdf>
10. Положення про систему виявлення та запобігання академічному плагиату у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/Detection-and-prevention-of-academic-plagiarism-in-University.pdf>
11. Порядок вирішення конфліктних ситуацій у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/Procedure-for-resolving-conflict-situations-in-University.pdf>
12. Статут Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/statut/statut-22-02-17.pdf>

REFERENCES

1. Buharestskaya deklaraciya po etichskim cennostyam i principam vysshego obrazovaniya v Evropejskom regione [Bucharest Declaration on

I. I. Maslikova, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

**THE WAYS OF DEVELOPING A CULTURE OF EDUCATION QUALITY AND ACADEMIC INTEGRITY
IN THE CONTEMPORARY UNIVERSITY**

The article deals with the analysis of the legislative provisions and regulations in the field of higher education in Ukraine and the regulatory framework of Taras Shevchenko National University of Kyiv. These legislative acts and regulations lay the foundation for the development of a culture of education quality and the corporate culture of the university. The study of the state of ensuring academic integrity within the framework of the AcademiQ project "Initiative for Academic Integrity and Quality Initiative", especially research of the interpretation of the survey of the teachers and students of Taras Shevchenko National University of Kyiv, allowed to outline the ways of developing a culture of quality in higher education, corporate culture of the university and academic integrity. The development of corporate culture and the quality of education at the university is associated with the articulation of the key values of the contemporary university community and the ethical virtues of all participants in the educational process. These values and virtues should be determined in broad discussions among students, teachers, and administration. The implementation of these values is possible through joint scientific, educational, methodological, cultural and social events, which can bring together all members of the university community. Teachers and students can internalize these values in different training courses. Ensuring academic integrity is possible through its procedural and institutional design. The important way for developing of academic integrity is raising awareness of all participants in the educational process through the increase of the content of internet sites, through broad discussions about complex cases of academic integrity, through the introduction of training modules into academic courses "Professional and Corporate Ethics", "Ethics", "Introduction on University Studies", "Academic Writing".

Key words: culture of education quality, academic integrity, corporate culture, values of a contemporary university.

И. И. Масликова, д-р филос. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

**ПУТИ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ И АКАДЕМИЧЕСКОЙ ДОБРОСОВЕСТНОСТИ
В СОВРЕМЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

Проанализированы законодательные положения в сфере высшего образования и нормативная база Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, которая закладывает фундамент для развития культуры качества образования. Исследование состояния обеспечения академической добросовестности в рамках проекта AcademiQ "Инициатива академической добросовестности и качества образования", в частности, интерпретации опроса преподавателей и студентов, позволило наметить пути развития культуры качества высшего образования, корпоративной культуры университета и академической добросовестности, которые связываются с артикуляцией ключевых ценностей университетского сообщества; имплементацией этих ценностей через

Ethical Values and Principles in Higher Education in the European Region]. Buharest, 2–5 sentyabrya 2004. Retrieved from <https://docplayer.ru/36182114-Buharestskaya-deklaraciya-eticheskikh-cennostey-i-principov-vysshego-obrazovaniya-v-evrope.html>

2. Etychnyi kodeks universytetskoj spilnoty [Code of ethics of the university community]. Retrieved from <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/ethical-code-of-the-university-community.pdf>
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [Law of Ukraine "On Higher Education"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print>
4. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print>
5. Maslikova, I. I. (2021). Tsili ta tsinnosti suchasnoho universytetu: vyklyky akademichnoi dobrochesnosti v umovakh onlain navchannya [Purposes and values of a contemporary university: challenges of academic integrity in the context of online learning]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia*. 1 (4), 24–41.
6. Maslikova, I. I. (2018). *U poshukakh spilnoho blaha: etychni kolizii sotsialnykh praktyk: monohrafiia. [In search of the common good: ethical collision of social practices]*. Kyiv: Vyd. "Milenium".
7. Polozhennia pro orhanizatsiiu osvithnoho protsesu u Kyivskomu natsionalnomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka [Regulations on the organization of the educational process at the Taras Shevchenko National University of Kyiv]. Retrieved from http://nmc.univ.kiev.ua/docs/Poloz_ org_osv_proc-2018.pdf
8. Polozhennia pro Postiinuu komisiiu Vchenoi rady z pytan etyky Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Regulations on the Standing Committee of the Academic Council on Ethics of Taras Shevchenko National University of Kyiv]. Retrieved from <http://senate.univ.kiev.ua/?p=1073>
9. Polozhennia pro systemu zabezpechennia yakosti osvity ta osvithnoho protsesu v Kyivskomu natsionalnomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka [Regulations on the system of ensuring the quality of education and the educational process at the Taras Shevchenko National University of Kyiv]. Retrieved from <http://nmc.univ.kiev.ua/docs/Quality-2020.pdf>
10. Polozhennia pro systemu vyavlennia ta zapobihannia akademichnomu plahiatu u Kyivskomu natsionalnomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka [Regulations on the system of detection and prevention of academic plagiarism at the Taras Shevchenko National University of Kyiv]. Retrieved from <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/Detection-and-prevention-of-academic-plagiarism-in-University.pdf>
11. Poriadok vyrishennia konfliktnykh sytuatsii u Kyivskomu natsionalnomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka [The procedure for resolving conflict situations at the Taras Shevchenko National University of Kyiv]. Retrieved from <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/official/Procedure-for-resolving-conflict-situations-in-University.pdf>
12. Statut Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Charter of Taras Shevchenko National University of Kyiv]. Retrieved from <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/statut/statut-22-02-17.pdf>

Надійшла до редколегії 07.11.21

совместные научные, учебно-методические, культурные и социальные мероприятия, направленные на объединение всех членов общества; обеспечением академической добросовестности путем ее процедурного и институционального оформления и повышения информированности и осведомленности всех участников образовательного процесса.

Ключевые слова: культура качества образования, академическая добросовестность, корпоративная культура, ценности современного университета.

УДК 130.2:[7.035.7:7.045](4)

Т. К. Огнева, канд. філос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
Ognevatk@ukr.net

ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ СЦЕНОГРАФІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

Здійснено аналіз умов і чинників розвитку мистецтва театру і сценографії як його складової протягом ХХ століття в Україні. Рівень сценографії в Україні 20–30-х років не лише відповідав еталонам світового мистецтва, а й вивершував його вартісні орієнтації, давав ключ для розуміння мистецьких пошуків і знахідок у світових масштабах. Українські сценографи, ґрунтуючись у власній творчості на новітніх естетичних програмах, пропонували самостійні художньо-образні рішення вистав. Серед сценографів-новаторів того часу відзначаємо спадок А. Петрицького, В. Меллера та О. Хвостенка-Хвостова. Затверджений за вказівкою комуністичної партії стиль "соцреалізм" вплинув на розвиток української культури: у театральному мистецтві, і зокрема сценографії, спостерігаємо поступовий відхід від художньо-образної організації сценічного простору в бік реалістичного візуального ряду, що позначав місце дії п'єси. Незважаючи на шалений ідеологічний тиск, деякі вистави у тодішній Україні можемо навести у приклад як такі, що мали художньо-образне сценографічне рішення. Чільне місце серед не менш обдарованих художників сцени посідає Данило Лідер. Поряд з його творчими досягненнями цінуємо внесок у розвиток українського мистецтва – створення власної школи і теоретично-практичні студії для українських сценографів. Художньо-образні рішення Д. Лідера вирізняються масштабністю зіставлень та глобальністю проблематики – відштовхуючись від драматургічних текстів, митець прагне віднайти художньо-образне рішення споконвічного і планетарного значення. Завдяки прагненню висловити своє бачення місця сценографії у мистецтві театру випускники театральної майстерні Данила Лідера фактично змінюють та візуалізують у власних проєктах нові принципи формування художньо-образного оформлення кону. На зламі 1980–1990-х років у культурі України відбуваються кардинальні зміни – країна отримує Незалежність і творчу свободу. Для виконання завдань візуалізації художньо-образної організації сценічного простору використовується принцип універсалізму, що передбачає використання розмаїття деталей, пластичних характеристик матеріалів, нових технічних можливостей для метафорично-символічного втілення ідеї вистави. Масштабне, монументальне пластичне втілення основної ідеї художника-сценографа співіснує із деталізованим оформленням кону або навіть із порожнім простором сцени. Цей період характерний взаємозбагаченням та духовним зростанням митців-сценографів, що формують художньо-образне оформлення сценічного простору та глядачів, здатних сприймати й перейматися метафорично-символічною сферою пластично-просторових координат вистави.

Ключові слова: сценографія, вистава, художній образ, український театр.

Постановка проблеми. Художньо-образна природа української сценографії характеризується принципом тягlostі та спадкоємності у творчості художників кону протягом ХХ століття. Еволюція сценографії в Україні є невіддільною від історичних подій. У 20–30-ті роки спостерігаємо небувале піднесення в українській культурі та, зокрема, у мистецтві оформлення сценічного простору. Українські сценографи демонструють новаторські, надзвичайно сміливі, складні конструктивно й насичені символами й метафорами художньо-образні рішення театральних вистав. Протягом існування Радянського союзу єдиним дозволеним стилем творчості був соціалістичний реалізм, що гальмувало розвиток українського театру та сценографії зокрема, та вже з 60-х років ХХ століття можемо наводити поодинокі приклади художньо-образних сценографічних рішень. З плином часу виникає школа Данила Лідера, і випускники його театральної майстерні створюють варіанти власного художньо-образного бачення сценічного оформлення. Незалежність, що її отримує Україна у 1991 році, відкриває для митців нові можливості виявлення індивідуальної духовно-інтелектуальної програми, чим користаються сценографи наприкінці ХХ століття.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед дослідників проблематики художньо-образних рішень в оформленні сценічного простору варто назвати вчених Т. Бачеліс, Д. Горбачова, Н. Корнієнко, А. Михайлову, М. Френкеля. Українську сценографію ХХ століття у монографіях та дисертаціях розглядали, крім вищезначених, Л. Боровська, А. Драк, В. Заболотна, Н. Єрмакова, Н. Канішина, О. Ковальчук, З. Кучеренко, О. Резнік, Н. Руденко-Краєвська, О. Роготченко, С. Триколенко, В. Фіалко.

Мета статті. Проаналізувати особливості української сценографії ХХ століття у контексті художньо-образного формування сценічного простору вистави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Антропоцентрична система бачення доби Ренесансу, озброєна науковим світоглядом, запропонувала мистецький закон перспективи. Пряма перспектива передбачала зображення навколишнього світу максимально наближеним до такого, яким бачить його людське око. Живопис набуває тілесного об'єму, предмети композиційно розташовані відповідно – той, що знаходиться далі, має менший розмір за об'єкт ближчий. Як зазначає Т. Бачеліс: "Пряма перспектива була нерухомою та принципово суб'єктивною точкою зору" [2, с. 181]. Додамо, що рама, обов'язкова для станкової картини, виокремлювала волею маляра саме ту частину, що її він пропонував сприйняти глядачеві.

Такою ж замкненою, "перспективною" декорацією прагнули надати можливість театральному глядачеві зосередити сприйняття на логіці, рівновазі та чіткому ритмові тексту як за доби італійської придворної "вченої комедії", так і за часи французького класицизму. Умовне тло вистави було сформовано таким чином, щоби щодо акторської гри та сценічної дії залишатися нейтральним, вибудовуючи простір, у межах якого велася діалогічна та розвивалася сценічна дія.

Етьєн Суріо вважав, що протягом розвитку мистецтва театру відбувається змагання двох просторових систем у сценографії – куба та сфери. Перша подає світ драматургії цілісно, обираючи певний фрагмент, один з боків такого "куба" прибирають, відкриваючи глядачеві те, що є всередині, причому глядачі й куб містяться у